

Δομική οριοθέτηση της έννοιας του «ρίσκου» στη διδασκαλία

Βασίλειος Ζαγκότας, Ιωάννης Φύκαρης

1. Εισαγωγή

Η διακινδύνευση ή «ρίσκο» στη διδασκαλία αποτελεί επιστημολογικό νεολογισμό. Η δομική του οριοθέτηση στην εκπαιδευτική-διδασκτική διαδικασία προϋποθέτει τόσο την οντολογική, όσο και την επιστημολογική προσέγγιση της έννοιας του «ρίσκου», η οποία, όπως θα φανεί στη συνέχεια, είναι δύσκολα προσδιορίσιμη. Η πολυπλοκότητα και η δυσκολία της οριοθέτησης της έννοιας «ρίσκο» διαφαίνεται ακόμα και στη λεξικογραφία -ερμηνευτική και ετυμολογική-, η οποία παρέχει μια αρχική περιγραφική βάση, σχετικά με του τι ακριβώς θεωρείται «ρίσκο».

2. Λεξικογραφικοί ορισμοί και ετυμολογία του «ρίσκου»

Στο λεξικό «Τεγόπουλου-Φυτράκη» (1993: 669) απαντάται η σύνδεση του «ρίσκου» με «δυσμενές ενδεχόμενο» και «παρακινδυνευμένη ενέργεια ή δραστηριότητα». Ο Μπαμπινιώτης (2002: 1548) ορίζει το «ρίσκο» ως «κίνδυνο», «διακινδύνευση» και «παρακινδυνευμένη ενέργεια». Στο «Λεξικό της Ελληνικής Γλώσσας, Αρχαίας-Μεσαιωνικής-Νέας» των εκδόσεων «Πάπυρος» (2008: 281), ο ορισμός του «ρίσκου» βρίσκει ανάλογα συνώνυμα στις λέξεις «κίνδυνος», «επικίνδυνη ενέργεια», «διακινδύνευση», ενώ το ρήμα «ρισκάρω» σημαίνει «διακινδυνεύω, διακυβεύω κάτι». Η Ακαδημία Αθηνών (2014), πέραν της «διακινδύνευσης», ορίζει το «ρίσκο» ως «έκθεση σε κίνδυνο με την ελπίδα αποκόμισης πλεονεκτημάτων/κερδών» καθώς και με «κάθε επικίνδυνη παρακινδυνευμένη ενέργεια». Το Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής του Ιδρύματος Τριανταφυλλίδη κάνει λόγο για «ενδεχόμενο απώλειας ή αποτυχίας από ενέργεια με αβέβαιη έκβαση» ενώ συνδέει το ρήμα «ρισκάρω» με τη φράση «παίζω κορόνα-γράμματα» ως συνώνυμη.

Ανάλογοι ορισμοί εντοπίζονται στην ξένη λεξικογραφία. Στην αγγλική γλώσσα, ο όρος “risk” ορίζεται από το Εγκυκλοπαιδικό Λεξικό Reader’s Digest (1964) ως «κίνδυνος» (“hazard”) και «πιθανότητα (“chance”) αρνητικών συνεπειών». Το λεξικό “Collins Gem Dictionary of Synonyms and Antonyms” (1964) προσθέτει τα συνώνυμα του κινδύνου “jeopardy” και “peril”, ορίζοντας ως αντίθετο του «ρίσκου» την «ασφάλεια» (“safety”). Το ίδιο λεξικό στη σύγ-

χρονη διαδικτυακή του έκδοση καταγράφει την αύξηση της χρήσης της λέξης “risk” στην καθημερινή ζωή μετά τη δεκαετία του 1950, κάτι που πιθανόν να οφείλεται στην ενσωμάτωση της έννοιας του «ρίσκου» στη βασική θεωρία πολλών επιστημών όπως η οικονομία, η ιατρική, η επιστήμη των τροφίμων, η φαρμακευτική και η μηχανική με την παράλληλη ανάπτυξη των κλάδων αυτών τόσο σε επίπεδο επιστημονικής έρευνας όσο και σε επίπεδο σύνδεσης με την αγορά εργασίας. Το λεξικό Standard Dictionary of the English Language χρησιμοποιεί τους ανωτέρω ορισμούς συμπληρώνοντάς τους με άλλα συνώνυμα όπως «πιθανότητα βλάβης (“chance of harm”）」 και «κίνδυνος (“danger”）」. Το θεματικό λεξικό Οικονομικών Συναλλαγών (1973) προσθέτει στους ορισμούς τον όρο «τόλμημα» (“venture”). Στην online έκδοσή του, το διακεκριμένο αμερικανικό λεξικό “Merriam-Webster” ορίζει το «ρίσκο» ως «πιθανότητα απώλειας (“loss”) ή τραυματισμού (“injury”）」, ως «κάποιος ή κάτι που δημιουργεί ή συνιστά κίνδυνο (“creates or suggests a hazard”）」 αλλά και ως «μια κατάσταση μη προστασίας από τραυματισμό, απώλεια ή κακό (“evil”）」. Το ίδιο λεξικό συγκαταλέγει στα συνώνυμά του «ρίσκου» τις λέξεις «απειλή» (“threat”), «φοβέρα» (“menace”), «παγίδα» (“pitfall”), «σκοτούρα» ή «ταλαιπωρία» (“trouble”) και «δυσφορία» (“distress”) ενώ στα αντίθετα λέξεις όπως «φρούρηση» (“guard”), «προστασία» (“protection”), «άσυλο» (“asylum”), «καταφύγιο» (“shelter”), «ασφάλεια» (“safeness”, “safety”, “security”) και «εξασφάλιση» (“secureness”).

Ως προς άλλες -πλην της αγγλικής- γλώσσες, το «ρίσκο» (“risque”) στη γαλλική γλώσσα ορίζεται από το έγκριτο Larousse (1990) ως «περισσότερο ή λιγότερο πιθανή ταλαιπωρία (“inconvenient”) στην οποία είναι εκτεθειμένος κάποιος», ως «ζημία» (“préjudice”) ή «απώλεια» (“sinistre”) αλλά και ως «δυνατότητα (“possibilité”), πιθανότητα (“probabilité”) μιας πράξης ή ενός γεγονότος που μπορεί να θεωρηθεί κακό (“mal”) ή ζημιά (“dommage”）」. Το ίδιο λεξικό επισημαίνει επίσης ότι το «ρίσκο» είναι «δέσμευση σε μια ενέργεια που θα μπορούσε να αποφέρει πλεονέκτημα αλλά περιλαμβάνει κίνδυνο». Στην ιταλική γλώσσα το «ρίσκο» (“rischio”) ορίζεται ως «η πιθανότητα να υποστεί κανείς ένα αρνητικό γεγονός (“fattonegativo”), ενώ η διαδικτυακή εγκυκλοπαίδεια Treccani το ορίζει ως τη «δυνατότητα να υποστεί κανείς βλάβη που συνδέεται με περιστάσεις περισσότερο ή λιγότερο προβλέψιμες¹».

Ως προς την ετυμολογία του «ρίσκου», η ορθή ρίζα του είναι αβέβαιη (Althaus, 2005· Magne, 2010). Ο Μπαμπινιώτης (2010: 1220-1221) ανάγει την προέλευση της λέξης στην μεσαιωνική και σύγχρονη ιταλική γλώσσα, εκ των “risco,

1 Enciclopedia Italiana di scienze, lettere e d’arti - <http://www.treccani.it/> – προσπέλαση: Φεβ. 2018

rischio” και των ρημάτων “riscare, risicare” που σημαίνουν «*ρισκοκινδυνεύω να ριζώ το πλοίο σε σκόπελο*». Η σύνδεση του «ρίσκου» με τη θάλασσα βρίσκει με τον τρόπο αυτό μια ενδιάμεση στάση στην έννοια του κινδύνου και ως τέτοιος στη ναυτοσύνη (αλλά και μεταφορικά) θεωρείται ο σκόπελος, ο οποίος στην μεσαιωνική ιταλική ονομάζεται “risco”. Η προέλευση των λέξεων αυτών φαίνεται να είναι είτε από την ελληνική γλώσσα και το μεσαιωνικό «ριζικόν» (= «μοίρα», «πεπρωμένο»), είτε από τη λατινική (“riscium”) ή την αραβική (“rizq” = φόρος στους κατοίκους της μεσαιωνικής Αιγύπτου για τη συντήρηση των στρατευμάτων). Ωστόσο, το αραβικό έτυμο της λέξης σήμαινε αρχικά «ό,τι προέρχεται από τον Θεό ώστε να πορευτεί κάποιος», και είναι σε συνάφεια με την έννοια του «πεπρωμένου» αλλά και της καθημερινής επιβίωσης.

Προστίθεται, επίσης, η επισήμανση των Lidell & Scott (1889) ότι το λήμμα «ρίσκος» σημαίνει είτε «χρηματοκιβώτιο» (“coffer”) και «μπαούλο» (“chest”), είτε «σαρκοφάγος», συνδέοντας την έννοια με τον κίνδυνο απώλειας πολύτιμων αγαθών ή της ίδιας της ζωής. Με τον ορισμό αυτό συμφωνεί ο Κουμανούδης (1998: 809) ως προς την λατινική-ελληνική μετάφραση του όρου, όσο και το διαδικτυακό λεξικό JM Latin-English Dictionary ως προς την λατινική-αγγλική μετάφραση².

Στην ελληνική γλώσσα η ετυμολογία της λέξης ανάγεται στα ομηρικά έπη και συνδέεται με την αρχαία ελληνική λέξη «ρίζα», η οποία χρησιμοποιήθηκε στα λατινικά για να δηλώσει απότομο βράχο ή γκρεμό. Συγκεκριμένα (M 430-440), ο Οδυσσεάς στην προσπάθειά του να σωθεί από τους απότομους γκρεμούς της Σκύλλας και τη ρουφήχτρα της Χάρυβδης αρπάζει τις ρίζες μιας αγριοσυκιάς, κρεμάμενος στο κενό και διακινδυνεύοντας της ζωή του. Η αναγωγή αυτή στο επεισόδιο του Οδυσσέα με τη Σκύλλα και τη Χάρυβδη ενοποιεί τόσο τη σύνδεση της έννοιας του «ρίσκου» με τη ναυτοσύνη, όσο και με την επιβίωση, για την οποία σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν η «τύχη», η «μοίρα» και το «πεπρωμένο».

Στη μεσαιωνική ελληνική γραμματεία διασώζεται η λέξη «ριζικόν» (=πεπρωμένο). Αυτή η περιπλοκή «ρίσκου», τύχης και κινδύνου βρίσκει τη σύνδεσή της και στην αγγλική γλώσσα, όπου η λέξη “hazard” (= κίνδυνος) προέρχεται από την αραβική λέξη “alzahr” που σημαίνει «ζάρι» (Bernstein, 1998: 13).

Συμπερασματικά των ανωτέρω λεξικογραφικών ορισμών αλλά και των προτάσεων ετυμολογίας διαπιστώνεται ότι το «ρίσκο» ως έννοια συνδέεται με τον κίνδυνο, την αβεβαιότητα ως προς την έκβαση κάποιας πράξης και την πιθανότητα απώλειας ή αρνητικών συνεπειών μιας πράξης.

2 <http://www.latin-dictionary.org/JM-Latin-English-Dictionary/> – προσπέλαση: Φεβ. 2018

Σε κάθε περίπτωση το «ρίσκο» αφορά μια πράξη με σκοπό κάποιο όφελος αλλά με ενυπάρχουσα πάντοτε την πιθανότητα μερικής ή ολοκληρωτικής αποτυχίας αυτού του οφέλους.

Η σύνδεση του «ρίσκου» με την τύχη, το πεπρωμένο και το «ριζικό» προσθέτει στον ορισμό τη μικρή δυνατότητα του ανθρώπου να επηρεάσει την έκβαση της πράξης. Επιπλέον, εφόσον κάθε «πράξη» ορίζεται ως «η υλοποίηση» μιας απόφασης (Μπαμπινιώτης, 2005: 1463) συνεπάγεται ότι κάθε πράξη ενέχει «ρίσκο».

Μολονότι οι λεξικογραφικοί ορισμοί παρέχουν τη βάση ορισμού της έννοιας του «ρίσκου» δεν αρκούν για να προσδιορίσουν με ακρίβεια τα δομικά του στοιχεία.

3. Το «ρίσκο» στον χώρο των επιστημών και της ανθρώπινης δραστηριότητας

Στον χώρο της εμπορικής δραστηριότητας αναφέρεται το «ρίσκο» ως το σύνολο των κινδύνων που αφορούν τη λειτουργία εν γένει της εμπορικής δραστηριοποίησης (Dowd, 1998). Συνδυαστικά με το «επιχειρηματικό ρίσκο» υπάρχει και το «ρίσκο αγοράς» (“market risk”), το οποίο ορίζεται ως ο κίνδυνος απωλειών κερδών που προέρχεται από δυσμενείς κινήσεις σχετικά με τις τιμές αγοράς ή τα ποσοστά των μετοχών (Dowd, 1998). Συνδέεται ταυτόχρονα με τον κίνδυνο μεταβολής της αγοραίας αξίας του χαρτοφυλακίου θέσεων μιας επιχείρησης (Duffie & Singleton, 2003), τον κίνδυνο ζημιών στον ισολογισμό που προκύπτει από τις μεταβολές των τιμών της αγοράς (Kalyvas et al, 2006), τον κίνδυνο αβεβαιότητας των κερδών ενός χρηματοπιστωτικού φορέα στο χαρτοφυλάκιο συναλλαγών, που προκαλούν οι μεταβολές και ιδιαίτερα οι ακραίες αλλαγές στις συνθήκες της αγοράς (Saunders & Cornett, 2011).

Στα ανωτέρω εντάσσεται και το «ρίσκο ρευστότητας» (“liquidity risk”), το οποίο αφορά τους κινδύνους που προκύπτουν από το κόστος ή την αναστάτωση μη εύρεσης αγοραστή (Dowd, 1998) ή χρηματοδότησης (Duffie & Singleton, 2003), καθώς επίσης και το «νομικό ρίσκο» (“legal risk”) που απορρέει από την αδυναμία εκτέλεσης μιας σύμβασης (Dowd, 1998· Watsham, 1998).

Στην ιατρική επιστήμη η έννοια του «ρίσκου» σχετίζεται με την πιθανότητα δυσλειτουργίας του οργανισμού και με την προβλεψιμότητα πιθανοτήτων βελτίωσης και διατήρησης της ζωής (Schoon, 2006). Αποτελεί μια αντικειμενική πραγματικότητα, μετρήσιμη, ελεγχόμενη και διαχειρίσιμη (Althaus, 2005).

Στο επιστημονικό πεδίο της τεχνολογίας των τροφίμων το «ρίσκο» σχετίζεται με τις πιθανές επιβλαβείς επιπτώσεις των χημικών που εμπεριέχονται στα τρόφιμα στον ανθρώπινο οργανισμό. Η ανάλυση των παραγόντων εντοπισμού του

σχετικού ρίσκου περιλαμβάνει, εκτός από τους απτούς παράγοντες που αφορούν τη χημική σύσταση των τροφίμων, τους σχετικούς κοινωνικούς και οικονομικούς παράγοντες παραγωγής τους (Tennant, 1997) αφορούν επιπρόσθετα την υγεία του καταναλωτή αλλά και τις επιπτώσεις στο φυσικό περιβάλλον (E.I.E., 2005).

Στον χώρο των περιβαλλοντικών επιστημών το «ρίσκο» εντοπίζεται στην πιθανότητα έκθεσης ατόμων, πληθυσμών ή οικοσυστημάτων σε τοξικές ουσίες ή σε επικίνδυνες συνθήκες και στη σοβαρότητα των συνεπειών της έκθεσης αυτής (Louvar & Louvar, 1998). Επίσης, ορίζεται ως η πιθανότητα βλάβης της σωματικής, κοινωνικής και ψυχικής ευημερίας των ανθρώπων (World Health Organization, 1985). Ειδικά το «οικολογικό ρίσκο» είναι η απειλή που προκύπτει για το περιβάλλον εξαιτίας των αλόγιστων ανθρώπινων δραστηριοτήτων (Zint, 2001).

Όσον αφορά το «πολιτικό ρίσκο» (“political risk”) τοποθετείται ανάμεσα στους όρους «κίνδυνος χώρας» (“country risk”) και «κρατικός κίνδυνος» (“sovereign risk”). Αφορά κάθε είδους κυβερνητική απόφαση μιας χώρας. Ο πρώτος όρος περιλαμβάνει την κατάσταση στην οποία βρίσκεται μια χώρα συμπεριλαμβάνοντας τις υποδομές της, τις στάσεις και τις απόψεις του πληθυσμού γύρω από βασικά θέματα που τον απασχολούν και τη γενικότερη οικονομική κατάσταση. Ο δεύτερος όρος είναι κυρίως οικονομικός και εστιάζει στις συνέπειες αθέτησης της πληρωμής του χρέους μιας χώρας από τις κυβερνήσεις (Kobrak, Jansen & Korper, 2004).

Στον χώρο των οικονομικών επιστημών κυριαρχεί ο όρος «πιστωτικό ρίσκο» (“credit risk”), το οποίο ορίζεται ως ο κίνδυνος απώλειας που προκύπτει από την αποτυχία ενός συμβαλλόμενου να πραγματοποιήσει μια υποσχεθείσα πληρωμή (Dowd, 1998), η μη λήψη υποσχεθεισών αποπληρωμών για εκκρεμείς επενδύσεις, λόγω αδυναμίας έγκαιρων πληρωμών ή αποπληρωμών (McNeil, Frey, & Embrechts, 2005). Αφορά επίσης τον κίνδυνο μεταβολών της αξίας σε σχέση με απρόβλεπτες μεταβολές της πιστωτικής ποιότητας (Duffie & Singleton, 2003) και γενικότερα την έκθεση σε αθέτηση πληρωμής, πιθανότητα αθέτησης πληρωμής και ζημία σε περίπτωση αθέτησης (Altman, Resti, & Sironi, 2005). Το «λειτουργικό ρίσκο» (“operational risk”) αφορά τους κινδύνους που προκύπτουν από τη δυσλειτουργία εσωτερικών συστημάτων ή των ανθρώπων που εμπλέκονται σε αυτά (Dowd, 1998) και είναι οι απώλειες που προκύπτουν από ανεπαρκείς ή αποτυχημένες εσωτερικές διαδικασίες, άτομα και συστήματα ή από εξωτερικές εκδηλώσεις (Watsham, 1998 - McNeil, Frey, & Embrechts, 2005). Γενικά, «οικονομικό ρίσκο» (“financial risk”) είναι κάθε γεγονός ή πράξη που μπορεί να επηρεάσει αρνητικά τη δυνατότητα ενός οργανισμού να πετύχει τους στόχους του και να εκτελέσει τις στρατηγικές του (McNeil, Frey, & Embrechts, 2005). Αποτελεί μια ποσοτικοποιημένη αβεβαιότητα σχετικά με την ανεπιθύμητη με-

ταβολή της αξίας μιας χρηματοοικονομικής δέσμευσης (Watsham, 1998). Ήδη από το 1964, ο Frank Knight διαχωρίζει το «ρίσκο» ως «κίνδυνο» από την έννοια της «αβεβαιότητας» ισχυριζόμενος ότι το «ρίσκο» «*μπορεί να ποσοτικοποιηθεί (π.χ. οι πιθανότητες να πετύχει μια επένδυση) ενώ η αβεβαιότητα όχι (π.χ. οι πιθανότητες κατάρρευσης του χρηματοπιστωτικού συστήματος στον επόμενο χρόνο)*» (Knight, 1964: 59). Το είδος αυτό του «ρίσκου» είναι σημαντικό, καθώς ο υπολογισμός του βοηθά στη λήψη σημαντικών αποφάσεων (Kircher et al, 2017).

Στα ανωτέρω προστίθεται και η θέση του Διεθνούς Οργανισμού Τυποποίησης (International Standardization Organization-I.S.O.) (2015), σύμφωνα με τον οποίο το «ρίσκο» έχει ως συνέπεια την απόκλιση από την αναμενόμενη επίτευξη των στόχων και χαρακτηρίζεται από την αναφορά σε πιθανά γεγονότα εκφραζόμενα συχνά με όρους συνδυασμού των συνεπειών ενός γεγονότος (συμπεριλαμβανομένων των μεταβολών στις περιστάσεις) και της σχετικής πιθανότητας εμφάνισης του. Παράλληλα σχετίζεται με την αβεβαιότητα που αφορά την κατάσταση κατανόησης ενός γεγονότος, των συνεπειών του ή των πιθανοτήτων εκδήλωσής του.

Επιπρόσθετα ο Aven (2012a) ταξινομεί τους ορισμούς του «ρίσκου» στις εξής κατηγορίες: Το «ρίσκο» ως αναμενόμενη τιμή, ως πιθανό δυσάρεστο γεγονός, ως αβεβαιότητα, ως ενδεχόμενο και πιθανότητα μιας απώλειας ή ζημιάς σοβαρών συνεπειών.

Η συνολική παράθεση των ορισμών αποτελεί μια προσπάθεια περιγραφής της οπτικής επιστημών και επιμέρους τομέων της ανθρώπινης δραστηριότητας ως προς το «ρίσκο». Συγκεράσσοντας τους ανωτέρω ορισμούς διαπιστώνεται ότι ενέχουν τα ακόλουθα κοινά στοιχεία τα οποία και αποτελούν τα δομικά χαρακτηριστικά του «ρίσκου»:

- Η *απόφαση*: Αφορά την τελική γνώμη που διαμορφώνει κάποιος έπειτα από επεξεργασία των διαθέσιμων σ' αυτών δεδομένων.
- Η *αβεβαιότητα*: Είναι η διαπίστωση της αδυναμίας να προβλέψει κανείς το ενδεχόμενο. Η αβεβαιότητα είναι ψυχολογική κατάσταση και δημιουργείται είτε από την έλλειψη επαρκών στοιχείων για κάτι (π.χ. το να μην έχει ο εκπαιδευτικός στη διάθεσή του κανένα στοιχείο για τους μαθητές του κατά την έναρξη της σχολικής χρονιάς), είτε στο απολύτως τυχαίο των γεγονότων (π.χ. το να γίνει σεισμός την ώρα του μαθήματος).
- Η *πιθανότητα*: Είτε είναι θετική είτε αρνητική σχετίζεται με τον βαθμό δυνατότητας να συμβεί κάτι. Η πιθανότητα για να είναι ακριβής πρέπει να είναι μετρήσιμη κατάσταση.
- Το *αποτέλεσμα*: Αφορά τη θετική ή αρνητική έκβαση μιας πράξης. Δεν μπορεί να προβλεφθεί με ακρίβεια, αλλά μπορεί να αποτιμηθεί δίνοντας δεδομένα για μελλοντικές εκτιμήσεις.

4. Οντολογική προσέγγιση του «ρίσκου»

Ο Thomson (1986: 77) ερμηνεύοντας την έννοια του «ρίσκου» του προσδίδει τα ακόλουθα χαρακτηριστικά:

- Είναι *Υποκειμενικό*, διότι αποτελεί ψυχολογική κατάσταση του ατόμου που βιώνει αμφιβολία, αβεβαιότητα ή ανησυχία σχετικά με το αποτέλεσμα μιας πράξης του ή πράξης άλλου που όμως επηρεάζει τον ίδιο.
- Είναι *Αντικειμενικό*, όταν γίνεται αναφορά στη διαφορά που προκύπτει μεταξύ των πραγματικών απωλειών και των αναμενόμενων.
- Είναι *Υπαρκτό*, όταν σχετίζεται με την πιθανότητα εκδήλωσης αρνητικών συνεπειών που μπορεί να αναδειχθεί από μια πράξη.

Με βάση τον ανωτέρω διαχωρισμό του Thomson αλλά και όσων προαναφέρθηκαν στο παρόν δημοσίευμα σχετικά με την οριοθέτηση του «ρίσκου» προκύπτουν ερώτημα αποτελεί αν το «ρίσκο» είναι ένα υποκειμενικό μέγεθος ή πρόκειται για αντικειμενική έννοια.

Από τη συσχέτιση των σχετικών αναφορών διαπιστώνεται σύγκλιση προς την υποκειμενική θεώρηση του «ρίσκου». Οι υποστηρικτές της υποκειμενικότητας του «ρίσκου» θεωρούν ότι το «ρίσκο» είναι δημιούργημα της ανθρώπινης σκέψης. Εξαρτάται δε από το ψυχολογικό, ηθικό και ιδεολογικό πλαίσιο του ανθρώπου και καθορίζεται ανάλογα με το είδος του εκάστοτε προβλήματος (Wynne, 1992). Οι Olafsson et al (2011: 1029-1031) σε έρευνα που διεξήγαγαν διαπίστωσαν ότι η αντίληψη περί «ρίσκου» είναι διαφορετική σε ανθρώπους διαφορετικών εθνοτήτων αλλά και μεταξύ ατόμων διαφορετικού φύλου.

Ο Aven (2003) τονίζει ότι η ανάλυση του «ρίσκου» βασίζεται στην στατιστική πιθανότητα της επανάληψης δεδομένων ιστορικού μιας κατάστασης ή ενός συμβάντος ή ενός προσώπου (historical data). Όσο μια πράξη βρίσκεται κοντά στη στατιστική πιθανότητα επανάληψης δεδομένων ιστορικού, τόσο περισσότερο μπορεί να προβλεφθεί η πιθανότητα έκβασής της, ώστε να γίνουν και ανάλογες προβλέψεις. Ο Aven (2003: 176) θεωρεί το «ρίσκο» ως «αστάθεια της απόδοσης ενός συστήματος, ποσοτικοποιημένη από τις πιθανότητες παρατηρήσιμων ποσοτήτων» και «συνδυασμό της πιθανότητας ενός γεγονότος και των συνεπειών του».

Επίσης, το Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών (2005: 11) καταγράφει το «ρίσκο» ως την «πιθανότητα να συμβεί κάτι ανεπιθύμητο.

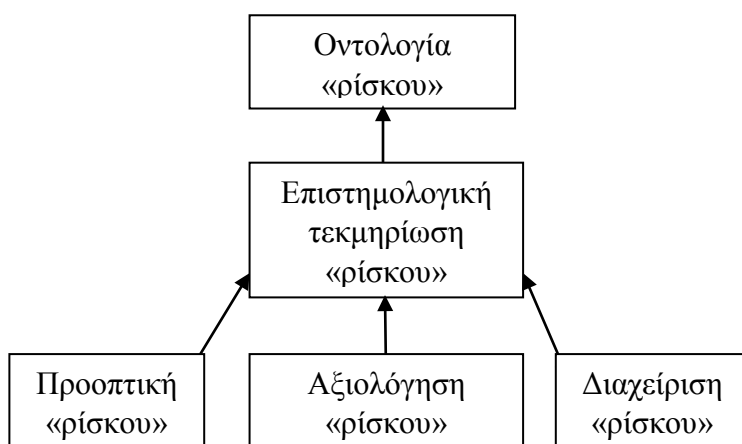
Στον χώρο της οικονομίας τα όρια και τα δεδομένα του «ρίσκου» ποσοτικοποιούνται με ακρίβεια, καθοριζόμενα από το ύψος των αποκτούμενων κερδών. Συνεπώς το «ρίσκο» είναι η προοπτική κέρδους ή απώλειας/ ζημιάς που ενυπάρχει σε κάθε ανθρώπινη δραστηριότητα. Αυτό δημιουργεί ερωτήματα σχετικά με τη διαχείριση του «ρίσκου» που αφορούν υπό ποιες συνθήκες κάποια χαρακτηριστικά της προοπτικής αυτής μπορούν να γίνουν αποδεκτά ή να αποτραπούν (Dowd, 1998).

Ερώτημα, επίσης αποτελούν και τα αντικειμενικά χαρακτηριστικά του «ρίσκου», τα οποία ο Rosava τα ορίζει ως «μια κατάσταση ή ένα γεγονός όπου διακινδυνεύεται κάτι ανθρώπινης αξίας (συμπεριλαμβανομένου του ίδιου του ανθρώπου) και όπου το αποτέλεσμα είναι αβέβαιο». Ο κίνδυνος αυτός αναφέρεται στη σοβαρότητα αλλά και στην αβεβαιότητα των συνεπειών ή των αποτελεσμάτων μιας δραστηριότητας σε σχέση με κάποια προϋπάρχουσα εκτίμηση ή πρόβλεψη (Rosa, 2010: 240).

Ο Huang (2011) παρομοιάζει το «ρίσκο» με «δράκο», τον οποίο άλλοι τον θεωρούν καταστροφικό και άλλοι τον αντιλαμβάνονται ως ευκαιρία δυναμικής ενεργοποίησης επιλογών και δράσεων. Ο Huang (2011: 393) αντιλαμβάνεται το «ρίσκο» «ως κατάσταση μέλλοντος, που δεν είναι ούτε ορατή ούτε απτή. Παρά ταύτα υπάρχει ως πιθανολογούμενη έκβαση».

Παράλληλα ο Aven και οι συνεργάτες του (2011) επισημαίνουν ότι το «ρίσκο» ενέχει διυποκειμενικά χαρακτηριστικά που αφορούν την αβεβαιότητα που σχετίζεται με κάτι που πρόκειται να συμβεί και του οποίου τα αποτελέσματα είναι αβέβαια. Συνεπώς το «ρίσκο» υπάρχει ως οντολογική θεώρηση ανεξάρτητα από το αν και το μπορεί να γίνει αντιληπτό.

Κατά τον Rosa (2010: 247) δεν αρκεί να διαπιστωθεί μόνο η ύπαρξη του «ρίσκου», αλλά πρέπει να αξιολογηθεί ο βαθμός στον οποίο συνιστά κίνδυνο, ώστε να ληφθούν τα κατάλληλα αντισταθμιστικά μέτρα αντιμετώπισης και διαχείρισης. Η προσέγγιση αυτή απαιτεί την οντολογική κατανόηση του «ρίσκου» μέσω της επιστημολογικής τεκμηρίωσής του, που θεμελιώνεται στην προοπτική έκβασης των συνεπειών του «ρίσκου», την προβλεπτική αξιολόγηση των συνεπειών αυτών και τη διαχείρισή του ώστε να μειωθούν οι απώλειες ή αστοχίες και να επιτευχθεί η μέγιστη δυνατή θετική επίτευξη των επιδιωκόμενων στόχων.

Παράλληλα με τις παραπάνω απόψεις, η Hermansson (2012: 23) επισημαίνει την ανάγκη ολιστικής προσέγγισης του «ρίσκου», ώστε κάθε απόφαση να είναι αντικειμενική και η όποια πιθανή απώλεια περισσότερο προβλέψιμη.

Από την πλευρά της η Althaus (2005) επιχειρώντας να δώσει ακριβή οριοθέτηση του «ρίσκου» επισημαίνει πως κάθε επιστήμη αντιλαμβάνεται το «ρίσκο» διαφορετοποιημένα, όσον αφορά την αντιμετώπιση της αβεβαιότητας που ενέχει και επιχειρεί την αντιμετώπισή του μέσω της δυναμικής της τεκμηρίωσης της γνώσης που μελετά, ανακαλύπτει και προωθεί.

H Althaus (2005: 569) καταγράφει την ανωτέρω προοπτική ταξινομικά ως εξής:

Επιστήμη	Είδος «ρίσκου»	Είδος γνώσης αντιμετώπισης «ρίσκου»
Μαθηματικά	Το «ρίσκο» μετρήσιμο φαινόμενο	Υπολογισμοί
Φυσική & Ιατρική	Το «ρίσκο» αντικειμενική πραγματικότητα	Αρχές, υποθέσεις και υπολογισμοί
Ανθρωπολογία	Το «ρίσκο» πολιτισμικό φαινόμενο	Κουλτούρα
Κοινωνιολογία	Το «ρίσκο» κοινωνικό φαινόμενο	Κοινωνικές «κατασκευές και πλαίσια»
Οικονομία	Το «ρίσκο» μέσο διασφάλισης κερδών και αποφυγής απωλειών	Αρχές και υποθέσεις λήψης αποφάσεων
Νομική	Το «ρίσκο» σφάλμα συμπεριφοράς και δικονομικό φαινόμενο	Κανόνες και όρια
Γλωσσολογία	Το «ρίσκο» ως έννοια	Ορολογία και εννοιολογικότητα
Ιστορία	Το «ρίσκο» ως ιστορικό δεδομένο	Προβλεψιμότητα μέσω συμβατικής αναστοχαστικότητας
Θεολογία	Το «ρίσκο» ως πράξη πίστης	Αποκάλυψη
Φιλοσοφία	Το «ρίσκο» ως ζήτημα προβληματισμού	Σκέψη και στοχασμός

Κατά αντιστοιχία του ανωτέρω πίνακα στην Παιδαγωγική επιστήμη το «ρίσκο» αποτελεί κατάσταση ερωτήματος και προβληματισμού και η αντιμετώπισή του μπορεί να γίνει με ενέργειες στοχασμού και αναστοχασμού των θεωρητικών τεκμηριώσεων και επιλογών αλλά και των δεδομένων σχεδιασμού, οργάνωσης και υλοποίησης της διδακτικής διαδικασίας

Η Althaus (2005: 581) επισημαίνει ότι το ρίσκο αποτελεί «καθρέφτη» για κάθε επιστήμη αποκαλύπτοντας τις αδυναμίες, τις προκαταλήψεις και τις δυνατότητές κάθε επιστήμης να συμβάλει στη μείωση της αβεβαιότητας. Στο πλαίσιο αυτό το «ρίσκο» αποτελεί μείγμα φαινομενικών αντιφάσεων, είναι απροσδιόριστο -και για αυτό χρειάζεται να εντοπισθεί και να υπολογισθεί- ενέχει στοιχεία τόσο υποκειμενικότητας όσο και αντικειμενικότητας, μπορεί να είναι ορατό αλλά αν εμπεριέχει και μη ορατά δομικά στοιχεία και αντιστοίχως να γίνεται κατανοητό αλλά και ακατανόητο, προβλέψιμο και απρόβλεπτο, ατομικό και συλλογικό.

Συνεπώς η διαχειριστικότητα του «ρίσκου» απαιτεί πολυπαραγοντική προσέγγιση, με έμφαση στην ολιστική διεπιστημονική προσέγγιση, η οποία συμβάλλει στην ακριβέστερη επιστημολογική οριοθέτησή και αφορά όχι μόνο την οντολογική του διάσταση αλλά και τα επιμέρους περιγραφικά χαρακτηριστικά του, θέτοντας στο επίκεντρο προσδιορισμού του τον άνθρωπο, ως το δρον υποκείμενο που λαμβάνει πραξιακές αποφάσεις (Althaus, 2005: 567).

5. Το «ρίσκο» στη διδασκαλία: Ορισμός και θεωρητική τεκμηρίωση

Γενικότερα από τα όσα προαναφέρθηκαν στο παρόν κείμενο προκύπτει ότι το «ρίσκο» αποτελεί μια υπαρκτή κατάσταση, η οποία ενυπάρχει σε κάθε δράση ή απόφαση ανεξάρτητα από τον δρώντα ή τον λαμβάνοντα την απόφαση, ενέχοντας τόσο ποσοτικά όσο και ποιοτικά χαρακτηριστικά, τα οποία μπορούν να αξιοποιηθούν στην ανάλυση και στην πρόβλεψή του. Τα βασικά χαρακτηριστικά τα οποία στοιχειοθετούν το «ρίσκο» είναι η απόφαση, η αβεβαιότητα, η πιθανότητα και το αποτέλεσμα. Ωστόσο, η αντικειμενικοποίηση της αντίληψης του «ρίσκου» απαιτεί ακριβή οριοθέτηση του «ρίσκου, η οποία μπορεί να επιτευχθεί με την αξιοποίηση της ολιστικής διεπιστημονικής προσέγγισης, μέσω της οποίας θα επιχειρηθεί η διαπίστωση ύπαρξης «ρίσκου», η ανάλυση και η αξιολόγησή του καθώς και η διαχείρισή του.

Με βάση τα ανωτέρω χαρακτηριστικά εντοπισμού, ανάλυσης και διαχείρισης του «ρίσκου» είναι εφικτό να υποστηριχθεί ότι ειδικότερα το «ρίσκο» στη διδασκαλία αποτελεί μια υπαρκτή κατάσταση, η οποία υπάρχει ανεξάρτητα από το αν μπορεί να γίνει αντιληπτό από τους εμπλεκόμενους στη διδακτική

διαδικασία. Ταυτόχρονα η προσέγγισή του μπορεί να επιτευχθεί επαρκέστερα με την αξιοποίηση των θεωριών μάθησης.

Ειδικότερα:

- ✓ Οι Συμπεριφοριστικές-Συνειρμικές θεωρίες μάθησης δίνοντας έμφαση στον έλεγχο της συμπεριφοράς θεωρούν τη γνώση ως μεταβολή συμπεριφοράς που αποκτάται μέσα από μια ελεγχόμενη διαδικασία εκδήλωσης ερεθισμάτων.
- ✓ Οι Γνωστικές θεωρίες επικεντρώνονται στις διεργασίες με τις οποίες ο μαθητής αντιλαμβάνεται και κωδικοποιεί τον εξωτερικό κόσμο, θεωρώντας τη μάθηση ως δημιουργία οργανωμένων εσωτερικών δομών που καταρτίζονται στο πλαίσιο της διαδικασίας πρόσκτησης και κωδικοποίησης της γνώσης.
- ✓ Οι Κοινωνιογνωστικές θεωρίες ενδιαφέρονται για τον ρόλο του κοινωνικοπολιτισμικού πλαισίου στην αλλαγή της συμπεριφοράς και θεωρούν τη γνώση ως αλλαγή συμπεριφοράς που πραγματοποιείται μέσα σε συγκεκριμένα κοινωνικοπολιτισμικά πλαίσια, στα οποία οι μαθητές αλληλεπιδρούν υλοποιώντας συγκεκριμένες δραστηριότητες.
- ✓ Οι θεωρίες του Εποικοδομισμού βασίζονται στην επεξεργασία προβλημάτων ανοικτού τύπου και θεωρούν ότι η γνώση ενέχει το χαρακτηριστικό της σχετικότητας. Στοχεύουν στην καλλιέργεια εκείνων των δεξιοτήτων που μπορούν να οδηγήσουν στη λύση και εφαρμογή των προβλημάτων, που οργανώνει και διαμορφώνει ο εκπαιδευτικός στο πλαίσιο της διδακτικής διαδικασίας, με στόχο το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα, δηλαδή τη μέγιστη δυνατή επιτυχία της διδασκαλίας (Κολιάδης, 1991, 1997^α & 1997^β· Gaonach & Golder, 2003· Slavin, 2007· Κουτσούκος & Σμυρναίου, 2008· Schunk, 2009). Ωστόσο, η διδασκαλία αποτελεί μια δυναμική κατάσταση που χαρακτηρίζεται από το στοιχείο του απρόβλεπτου και του μοναδικού (Φύκαρης, 2010). Αυτό σημαίνει ότι η ροή της εμπεριέχει, εκτός από αναμενόμενες, και πιθανές ανεπιθύμητες εξελίξεις, η ύπαρξη των οποίων ενισχύει την αβεβαιότητα και, επομένως, συνδέεται με την έννοια του «ρίσκου» (Shapiro & Stefkovich, 2016· Zagkotas & Fykaris, 2017).

Με βάση τα ανωτέρω το «ρίσκο» στη διδασκαλία μπορεί να οριστεί ως μια *υπαρκτή κατάσταση* που αφορά την επιτυχία ή μη της διδασκαλίας, η οργάνωση της οποίας αποτελεί μια διαδικασία λήψης αποφάσεων. Ταυτόχρονα, η *απόφαση*-ως δομικό χαρακτηριστικό του «ρίσκου»- ανήκει στον εκπαιδευτικό, ο οποίος προβαίνει στον διδακτικό σχεδιασμό. Οι αποφάσεις του εκπαιδευτικού για την κατάρτιση του διδακτικού σχεδιασμού στοχεύουν στον μετριασμό και/η στην αποτροπή *ανεπιθύμητων εξελίξεων* κατά τη ροή της διαδικασίας και το

εκκρεώμενο προϊόν μάθησης. Ωστόσο, οι αποφάσεις του εκπαιδευτικού βασίζονται σε υποθέσεις, που ενέχουν το στοιχείο της *αβεβαιότητας*, αλλά και σε μετρήσεις που εμπεριέχουν το στοιχείο της μετρήσιμης *πιθανότητας*.

Επιπρόσθετα, η *ανάλυση* του «ρίσκου» στη διδασκαλία αποτελεί μια σύνθετη διαδικασία συνυπολογισμού μιας σειράς παραγόντων και πρέπει να περιλαμβάνεται στη διαδικασία του διδακτικού σχεδιασμού, με δεδομένο ότι η *διαχείριση* του «ρίσκου» στη διδασκαλία αποτελεί στοιχείο του διδακτικού σχεδιασμού, βασίζεται στα στοιχεία που της παρέχει η ανάλυση και στοχεύει στην αποτροπή ανεπιθύμητων εξελίξεων κατά τη ροή της διδασκαλίας.

Καταληκτικά αντί επιλόγου

Μολονότι δεν μπορεί να αποσαφηνιστεί με ακρίβεια το εννοιολογικό περιεχόμενο του «ρίσκου», παρά μόνον ως κάποια χαρακτηριστικά του, το «ρίσκο» είναι αδύνατο να εξοβελιστεί από την ανθρώπινη δραστηριότητα, επομένως και τη διδασκαλία. Το γεγονός αυτό δημιουργεί ερωτήματα σχετικά με τη διαχείρισή του, όσον αφορά το τι μπορεί να αποφευχθεί αλλά και τι μπορεί να γίνει αποδεκτό και υπό ποιους όρους, κ.λπ. (Dowd, 1998).

Καθίσταται επομένως σαφές ότι απαιτείται μελέτη και εστίαση επί των παραγόντων που επηρεάζουν την αποτελεσματικότητα της διδασκαλίας ώστε να διερευνηθεί ο βαθμός στον οποίον καθένας από αυτούς εμπεριέχει «ρίσκο» και πώς τελικά το «ρίσκο» αυτό αλλά και οι επιμέρους παράγοντες μπορούν να προβλεφθούν αλλά και να αντιμετωπιστούν προς επίτευξη της αποτελεσματικότερης μάθησης στους μαθητές.

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση

- Althaus, C.E. (2005). A disciplinary perspective on the epistemological status of risk, *Risk Analysis*, 25(3), 567-588.
- Altman, E., Resti, A., & Sironi, A., Eds. (2005). *Recovery Risk. The next challenge in Credit Risk Management*. Chichester, New York, Weinheim, Brisbane, Singapore, Toronto: John Wiley & Sons.
- Aven, T. (2003). *Foundations of Risk Analysis*. Chichester, New York, Weinheim, Brisbane, Singapore, Toronto: John Wiley & Sons.
- Aven, T., & Renn, O. (2009). On risk defined as an event where the outcome is uncertain. *Journal of Risk Research*, 12(1), 1-11.
- Aven, T. (2012a). The risk concept-historical and recent development trends,

- Reliability Engineering and System Safety*, Vol 99, 33-44.
- Aven, T. (2012b). On the link between risk and exposure, *Reliability Engineering and System Safety*, Vol. 106, 191-199.
- Aven, T. (2013a). A conceptual framework for linking risk and the elements of the data-information-knowledge-wisdom (DIKW) hierarchy, *Reliability Engineering and System Safety* 111, 30-36.
- Aven, T. (2013b) Practical implications of the new risk perspectives, *Reliability Engineering and System Safety*, <http://dx.doi.org/10.1016/j.res.2013.02.020>
- Aven, T., Renn, O., & Rosa, E. (2011). On the ontological status of the concept of risk, *Safety Science*, Vol 49, 1074-1079.
- Bernstein, P. (1998). *Against the Gods. The remarkable story of risk*. New York: John Wiley & Sons, Inc.
- Burtlet, St., & Burton, D. (2007). *Introduction to Educational Sciences*. Los Angeles, London, New York, Singapore: Sage Publications
- Douglas, M., & Wildavsky, A. (1982). *Risk and Culture: An Essay on the Selection of Technical and Environmental Dangers*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Dowd, K. (1998). *Beyond Value at Risk*. Chichester, New York, Weinheim, Brisbane, Singapore, Toronto: John Wiley & Sons.
- Duffie, D., & Singleton, K. (2003). *Credit Risk. Pricing, Measurement, and Management*. Princeton and Oxford: Princeton University Press.
- Hermannsson, H. (2012). Defending the Conception “Objective Risk”. *Risk Analysis* 32(1), 16-24.
- Huang, C. (2013). Experimental Riskology: A New Discipline for Risk Analysis. *Human and Ecological Risk Assessment*, 19, 389-399.
- International Standardization Organization (2015). *ISO 31000: Risk Management*. Geneva.
- Kadvany, J. (1997). Varieties of risk representations. *Journal of Social Philosophy*, 28(3), 123-143.
- Kalyvas, L., Akkizidis, I., Zourka, I., & Bouchereau, V. (2006). *Integrating market, Credit and operational Risk*. Risk Books.
- Kircher, M., Andersson, D., Bonn, C., Johannesson, M., Sorensen, Stefan, M., Tinghog, G., & Vastfjall, D. (2017). The effect of fast and slow decisions on risk-taking. *Journal of Risk Uncertain* 54, 37-59, DOI 10.1007/s11166-017-9252-4
- Knight, F. (1964). *Risk, uncertainty and profit*. New York: Augustus Kelley.
- Kobrak, C., Hansen, Per H., & Kopper C. (2004). Business, Political Risk, and Historians in the Twentieth Century. In C. Kobrak & Per H Hansen. (Eds). *European Business, Dictatorship, and Political Risk, 1920-1945* (pp. 3-21).

- Berghahn Books.
- Louvar, F., & Louvar, D. (1998). *Health ad Environmnetal Risk Analysis: Fundamentals with Applications*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall Books.
- Magne, L. (2010). *Histoire Semantique du risqué et des ses correlats: Suivre le fil d’Ariane. Etymologique et Historique d’ un mot cle du management contemporain*. DRM-Crefige, Universite Paris-Dauphine.
- McNeil, A., Frey, R. & Embrechts, P. (2005). *Quantitative Risk Management. Concepts, Techniques and Tools*. Princeton and Oxford: Princeton University Press.
- Olofsson & Rashid (2011). The White (Malee) Effect and Risk Perception: Can Equality Make a Difference? *Risk Analysis* 31(6), 1016-1032.
- Rosa, E.A. (1998). Metatheoretical foundations for post-normal risk, *Journal of Risk Research*, Vol. 1, 15-44.
- Rosa, E.A. (2010). The logical status of risk – to burnish or to dull, *Journal of Risk Research*, Vol. 13, 239-253.
- Saunders, A., & Cornett, M.M. (2011). *Financial Institutions Management. A Risk Management Approach*. New York: McGraw Hill.
- Schoon, I. (2006). *Risk and Resilience*. New York: Cambridge University Press.
- Schunk, D.H. (2009). *Learning Theories. An Educational Perspective*. London: Pearson Publications.
- Shapiro, J.P., & Stefkovich, J. (2016). *Ethical Leadership and decision making in education*. London, Malwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Tennant, D. (1997). *Food Chemical Risk Analysis*. London: Blackie Academic & Professional.
- Thompson, P. B. (1986). The philosophical foundations of risk. *Southern Journal of Philosophy*, 24(2), 273–286.
- Waring, A., & Glendon, I. (1998). *Managing Risk. Critical Issues for survival and success into the 21th century*. London: Thomson Learning.
- Watsham, T. (1998). *Futures and Options in Risk Management*. London: International Thomson Business Press.
- World Health Organization. (1985). *Targets for health for all by the year 2000. (Second Ed.)*. Copenhagen, Denmark: Author.
- Wynne, B. (1992). Risk and Social Learning: Reification to Engagement. In S. Krimsky & D. Golding (Eds), *Social Theories of Risk* (pp. 275-297). Westport CT: Praeger.
- Zagkotas, V., & Fykaris, I. (2017). The “risk in teaching process” or the “didactic risk”: Views of the Greek teachers. *International Journal of Social Sciences*

and Educational Research, Vol. 3(4), 1068-1081.

Zint, M. (2001). Advancing Environmental Risk Education. *Risk Analysis* 21(3), 417-426.

Ελληνόγλωσση και μεταφρασμένη

Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών (2005). *Αποτίμηση Ρίσκου και Ασφάλεια Τροφίμων*. Αθήνα: Επιστήμης Κοινωνία.

Gaonach, D., & Golder, C. (2003). *Εγχειρίδιο Ψυχολογίας για την Εκπαίδευση*, τόμ. 1. Αθήνα: Πατάκης.

Κολιάδης, Εμμ. (1991). *Θεωρίες Μάθησης και Εκπαιδευτική Πράξη*, τόμ. Α΄-Συμπεριφοριστικές Θεωρίες. Αθήνα: Αυτοέκδοση.

Κολιάδης, Εμμ. (1997). *Θεωρίες Μάθησης και Εκπαιδευτική Πράξη*, τόμ. Β΄-Κοινωνιογνωστικές Θεωρίες. Αθήνα: Αυτοέκδοση.

Κολιάδης, Εμμ. (1997). *Θεωρίες Μάθησης και Εκπαιδευτική Πράξη*, τόμ. Γ΄-Γνωστικές Θεωρίες. Αθήνα: Αυτοέκδοση.

Κουτσούκος, Αν., & Σμυρναίου, Ζ. (2008). *Γνωστική Ψυχολογία και Διδακτική*. Αθήνα: Ηρόδοτος.

Slavin, R.E. (2007). *Εκπαιδευτική Ψυχολογία. Θεωρία και Πράξη*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Φύκαρης, Ι. (2010). *Σύγχρονες διαστάσεις του διδακτικού έργου του εκπαιδευτικού*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη.

Λεξικογραφικές Πηγές

Ελληνόγλωσσες

Αγγλοελληνικών και Ελληνοαγγλικών Λεξικών Οικονομικών Συναλλαγών (1973), Αθήνα.

Ακαδημία Αθηνών, *Χρηστικό Λεξικό της Νεοελληνικής Γλώσσας*, τόμ. 5, 2014, Αθήνα: Το Βήμα.

Κουμανούδης, Στ. (1998). *Λεξικόν Λατινοελληνικών*. Αθήνα: Γρηγόρη.

Λεξικό της Ελληνικής Γλώσσας, Αρχαίας-Μεσαιωνικής-Νέας. (2008), τόμ. 10ος, Αθήνα: Πάπυρος.

Λεξικό Ναυτικών και Ναυτιλιακών Όρων (2008), Αθήνα: Εκδόσεις Σταφυλίδη.

Μπαμπινιώτης, Γ. (2002). *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας.

Μπαμπινιώτης, Γ. (2010). *Ετυμολογικό Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας.

Τεγόπουλος & Φυτράκης (1993). *Ελληνικό Λεξικό*. Αθήνα.

Ξενόγλωσσες

Funk & Wagnalls (1970). *Standard Dictionary of the English Language*. Vol. 2. New York: Funk & Wagnalls.

Liddell, H.G., & Scott, R. (1996). *A Greek-English Lexicon*. Oxford: Clarenton Press.

Petit Larousse Illustré (1990). Paris: Librairie Larousse

The Reader's Digest Great Encyclopedic Dictionary, Vol.2, London, Montreal, Cape Town: The Reader's Digest Association, 1964.

Λιαδικτυακές

Collins Dictionary: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english-italian/risk> – προσπέλαση: Φεβ. 2018

Dizionario Etimologico OnLine: <http://www.etimo.it/?term=rischio> – προσπέλαση: Φεβ. 2018

Enciclopedia Italiana di scienze, lettere e d' arti - <http://www.treccani.it/> – προσπέλαση: Φεβ. 2018

Encyclopedia Britannica online <https://www.britannica.com/> – προσπέλαση: Φεβ. 2018

Merriam-Webster online Dictionary: <https://www.merriam-webster.com/> – προσπέλαση: Φεβ. 2018

Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής του Ιδρύματος Τριανταφυλλίδη: http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/search.html?lq=%CE%A1%CE%AF%CF%83%CE%BA%CE%BF&dq= – προσπέλαση: Φεβ. 2018

«Ρίσκο και Ριζικό», ετυμολογία και αναφορές: http://www.stougiannidis.gr/etym_word_risk.htm – προσπέλαση: Φεβ. 2018

Abstract

The concept of “risk” is a key feature in many disciplines and areas of human activity. This paper attempts to approach the “risk” as a structural entity in teaching, in order to derive ways to address it in teaching with the aim of reducing or even eliminating it. Initially, there is a conceptual and etymological approach to the term “risk” in Greek and international lexicography, accompanied by a series of “risk” definitions. Then "risk" is approached ontologically and epistemologically, attempting to formulate a functional definition of "risk" in teaching

Key-words: “risk”, teaching, ontology, epistemology

Βασίλειος Ζαγκότας

Εκπ/κός Π.Ε., Μ.Εδ., Υπ. Δρ. Π.Τ.Δ.Ε. Ιωαννίνων
Τ.Θ. 16, Αστακός Αιτωλοακαρνανίας, 300 06
Τηλ.: 2646041674, 6945404281
E-mail: zagkotas@gmail.com

Ιωάννης Φύκαρης

Επίκουρος Καθηγητής Π.Τ.Δ.Ε. Ιωαννίνων
Π.Τ.Δ.Ε. Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, 451 10 Ιωάννινα
Τηλ.: 2651005710
E-mail: ifykaris@uoi.com